

Արմեն ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ԿՈՒՄԱՅՐԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՌՆԱԾԽԱՐՀԻ ՀՆԱԳՈՒՅՆ
ԱՌԱՍՊԵԼՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Հինարևելյան մի շարք ավանդույթներում հայտնի է «երկնային արքայության» առասպելական թեման: Ըստ այդ թեմայի՝ երկնքում իրար են հաջորդում աստվածների մի քանի արքաներ, որոնցից ամեն հաջորդն ուժով է խլում իշխանությունը նախորդից: Խուժիական տարբերակում աստվածների առաջին արքան էր Ալալուն, որին գահընկեց է անում նրա որդի Անուն (երկնքի աստվածը): Անունն իր հերթին գահընկեց է անում նրա որդի Կումարբին, որը կուլ է տալիս նրա «այրականությունը» և հլանում մի քանի աստվածներով, այդ թվում՝ ամպրոպային Թեշուրով: Թեշուրը դառնում է աստվածների վերջին սերնդի արքան:¹

Կումարբին խուժիական բոլոր տարածքներում հայտնի աստվածներից է, որի ամենահին հիշատակությունը, Kumarwe ձևով, հայտնի է Մարիի խուժիական մի աղյուսակից (մ.թ.ա. մոտ 1700 թ.): Նա կոչվել է «խմատուն արքա» և «աստվածների հայր»: Միդիայան աստվածաբանությունը նույնացրել էր նրան միջինեփրատյան հացահատիկի աստված Դագանի, շումերա-աքքադական Էնլիլի և ուգարիթյան Էլի հետ: Խեթական աստվածների ցուցակներում Կումարբին ներկայացվել է որպես շումեր. NISABA, խեթ. Halki (խաթ. Kait) «հացահատիկ», որը թույլ է տալիս ասել, որ նա իդե է հացահատիկի մի աստված:²

Կումարբին, գրկվելով գահից, իր տարբեր որդիների միջոցով մի քանի անգամ փորձում է գահընկեց անել Թեշուրին, բայց վերջինս հաղթում է նրանց և պահպանում գահը: Թեշուրի եղբայր-հակառակորդներից է որպես անընդհատ աճող բարե իրեշ նկարագրվող Ուլլիկումմին: Նա ծնվել էր «սառը աղբյուր լճում» գտնվող «մեծ ժայռի»՝ Կումարբիի կողմից բեղմնավորման արդյունքում: Աստվածները Թեշուրի գլխավորությամբ կոփում են հսկա բարե իրեշի դեմ, բայց չեն կարողանում վնասել նրան: Առասպելի ավարտը չի պահպանվել, բայց այն պետք է ներկայացնեն Թեշուրի վերջնական հաղթանակը:

Թեշուրը դիցարանի գերագույն աստվածն էր, աստվածների վերջին սերնդի արքան, որի առասպելները առանցքային դեր ունեն խուժիական առասպելաբանության մեջ: Նրա ուրարտական համապատասխանությունն էր Թեշեբան՝ Ուրարտուի պետական դիցարանի երկրորդ մեծ աստվածը: Թեշուր-Թեշեբայի պաշտամունքի կենտրոններն էին Kumme / Qumenu և Kummanni քաղաքները, առաջինը՝ Հայկական լեռնաշխարհի ծայր հարավում, Կորդվաց Արարատ լեռան (ներկայումս՝ Ջուղի) շրջանում, երկրորդը՝ ծայր հարավ-արևմուտքում՝ Կապադոկիայում:

Թեշուրի ծնողի և հակառակորդի՝ շարքի երկու կարևորագույն կերպարների անունները պարունակում են kum- բաղադրիչը և, այսպես թե այնպես, ստուգաբանական, կամ գոնե առասպելաբանական մտածողությանը հատուկ համահունչ անուններ:

¹ «Երկնային արքայության» թեմայի առասպելների և նրանց հնդեվրոպական կապերի վերաբերյալ տե՛ս օրինակ՝ S. Littleton, *The 'Kingship in Heaven Theme.' Myth and Law Among the Indo-Europeans.* Berkeley, Los Angeles, Idem. *Is the 'Kingship in Heaven' Theme Indo-European? Indo-European and Indo-Europeans.* Philadelphia 1970.

² Կումարբիի վերաբերյալ տե՛ս օրինակ՝ Мифы народов мира, Т. II, М., 1982, стр. 28; G. Leick, *A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology.* London, New York 1991, p. 106-107; Г. Вильхельм, *Древний народ хурриты,* М., 1992, стр. 91-92: Խեթական հացահատիկի աստվածության վերաբերյալ՝ A. Kammenhuber. *Die Hethitische Gotteidegottheit Halki/Nisaba. Near Eastern Studies. Bulletin of the Middle Eastern Culture Center in Japan,* 5. Wiesbaden 1991:

³ В. И в а н о в, *Луна упавшая с неба. Древняя литература Малой Азии,* М., 1977, стр. 125 сл.; Н. Hoffner. *Hittite Myths* [tr. by H.A. Hoffner]. Atlanta 1990, p. 52 ff.

լի համապատասխանեցման (անագրամային) մակարդակով, պետք է առնչվեն Թեշուրի սրբազան կենտրոնների համահունչ անվանումների հետ:⁴ Ըստ Է. Ֆոռերի՝ համընդհանուր ընդունելություն գտած մեկնաբանության, Kumarbi-ն սեռական հոլովով ներկայացված մի տեղանուն է՝ «Kumar-ի (աստված)»: Այդ տեղանունն, իր հերթին, համարվում է կազմված kum- արմատով և -ar ածանցով: Թեև ուսումնասիրողների կողմից *Kumar-ը համադրվել է որոշ համահունչ տեղանունների հետ, բայց և այնպես նշվում է, որ հենց այդ անունով տեղանք սեպագիր աղբյուրներում այլուրեք հայտնի չէ: սա մեկնաբանվում է որպես այդ տեղանվան ստեղծման դարաշրջանի վաղնջականության ակնարկ:⁵

Կումարբիի և Ուլլիկումմիի առասպելները պատմական ժամանակներում տեղայնացված էին խուռիների տարածման արեալում՝ Հյուսիսային Սիջագետքում և Սիրիայում:⁶ Կումարբիի հայրենիքն էր համարվում խուռական հին արքայական քաղաք Ուրկեշը հյուսիսային Սիջագետքում, բայց մ.թ.ա. III հազարամյակի վերջին Ուրկեշի գլխավոր աստվածը պիտի լիներ Ներգալը:⁷ Ըստ այդմ, Կումարբիի հնագույն կենտրոնը պետք է փնտրել այլուրեք:

Սիկամու-ն սովորաբար ստուգաբանվում է որպես «Կումնի քաղաքը կործանող»⁸ (նա պիտի կործաներ Թեշուրին, նրա Կումնիա քաղաքը և դառնար երկնքի արքան): Մյուս կողմից, այն համադրվում է Կիլիկիայի Սիլգգա, Սիկամա լեռնանվանը (Հ. Օտտեն), և կարող է մեկնաբանվել որպես վերջինիս մի երկրորդային ձևափոխությունը «ժողովրդական ստուգաբանության» հիման վրա:⁹ Այսպիսով, Ուլլիկումմին կարող է տեղայնացվել Կիլիկիայում: Այս տեղայնացումը ևս երկրորդային է, քանի որ Կիլիկիան չէր կարող լինել խուռական ցեղերի հնագույն բնօրրանը: Ըստ ուսումնասիրողների այն գտնվել է Հայկական լեռնաշխարհում, և կարծիք կա, որ Թեշուրի առասպելները պետք է հնում տեղայնացվեին Թոնդրակ լեռան և Վանա լճի շրջանում:¹⁰

Հայկական լեռնաշխարհի հնագույն նյութական մշակույթի տվյալները թույլ են տալիս այլ հավանական տեղայնացում առաջարկել Ուլլիկումմիի համար: Այդ քարե հրեշի կերպարը հիշեցնում է Հայաստանի լեռներում տարածված հնագույն «վիշապ»

⁴ Սեպագիր kum-բաղադրիչով այս տեղանունների ստուգաբանության վերաբերյալ տես Ա. Պետրոսյան. Մագերի առասպելությունն առնչվող ծիսական քառեր և անուններ. Լեզու և լեզվաբանություն, 2:

⁵ Կումարբի անվան վերաբերյալ տես A. Goetze. Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography. New Haven 1940, 5 n. 21; В. Иванов, К этимологии некоторых миграционных культурных терминов, Этимология 1980, М., 1982, стр. 159; М. Хачикян, Хурритский и урартский языки, Ер., 1985, стр. 59, 62; Г. Вильхельм, նշվ. աշխ., էջ 91; G. Wilhelm. Kummé und *Kumar. Zur hurritischen Ortsnamenbildung. Beiträge zur altorientalischen Archäologie und Altertumskunde. Festschrift für Barthel Hrouda zum 65 Geburtstag. Wiesbaden 1994, S. 318-319; Որպես *Կումարիի հավանական քեկնածուներ առաջարկվել են հին շումերական Kumara քաղաքը, կամ հին եգիպտական աղբյուրներում հիշվող նման անունով մի սիրիական քաղաք (O. Gurney. Some Aspects of Hittite Religion. Oxford 1977, p. 14). հնարավոր է համարվել *Կումարը մեկնաբանել որպես «Կումնի քաղաքի շրջանը» (М. Хачикян, նշվ. աշխ., էջ 59, 62). հմմտ. և. Kumri տեղանունը (Նուգիի տեքստերից, G. Wilhelm. Op. cit. 319), խեթական աղբյուրների Kummara գետանունը, ենթադրաբար՝ Մալաթիայի շրջանում (F. G. del Monte, J. Tischler Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte. Wiesbaden 1978, S. 535. այդ գետի՝ գաղափարագիր ձևով ներկայացված աստվածը՝ *LAMMA-ն Թեշուրի հսկառակորդներից էր):

⁶ Steu orphinal M. Aslour. Les hourrites en Syrie du nord. Rapport sommaire. Revue Hittite et asiatique 36 (1978), p. 16.

⁷ Г. Вильхельм, նշվ. աշխ., էջ 91-92; M. Salvini. The Earliest Evidence of the Hurrians Before the Formation of the Reign of Mittanni. Urkesh and the Hurrians. Studies in Honor of Lloyd Cotsen. Malibu 1998, p. 107.

⁸ В. Иванов, նշվ. աշխ., էջ 159; М. Хачикян, նշվ. աշխ., էջ 70; О. Герни, Хетты, М., 1987, стр. 169; Г. Вильхельм, նշվ. աշխ., էջ 103.

⁹ E. Laroche. Glossaire de la langue hourrite. Revue hittite et asiatique. T. XXXIV-XXXV. Paris 1976-77, p. 279.

¹⁰ V. Haas, Betrachtungen zum ursprünglichen Schauplatz der Mythen vom Gott Kumarbi. Studi Micenei ed Egeo-Anatolici. Fasc. XXII, 1980. Idem. Geschichte der hethitischen Religion. Leiden, New York, KPhiN. 1994, S. 83.

քարակոթողները, որոնք ամենամեծ խտությամբ հանդիպում են Գեղամա լեռներում և Գեղարքունիքում (հնում՝ Գեղաքունի), Գեղ լեռան վրա և Գեղի ամրոցի մոտ, Գեղամա կամ Սևանա լճի արևմուտքում (հմմտ. Կոմադրիի առասպելի «սաոր լիճը»): Ուրարտական աղբյուրներում Գեղաքունիի նախատիպը հանդես է գալիս Uelikuni և Uelikuhի ձևերով¹¹ (ու-ն և հի-ն ուրարտական ամանցներ են՝ «Ueliku-ական երկիր»):

Ueliku-ն հիշեցնում է ամպրոպի աստծու հակառակորդ օձ-վիշապի հնդեվրոպական անունը՝ *wel-¹², որի կանոնավոր արտացոլումը հայերենում պիտի լիներ *գել*: Իրենք՝ «վիշապները» և նրանց վրայի պատկերներն էլ պարզորոշ կերպով մեկնաբանվում են օձ-վիշապի կերպարի շրջանակներում:¹³

Թեշուբի և Ուլլիկումնիի հակադրությունը, այսպիսով, համադրելի է հնդեվրոպական «հիմնական առասպելի» հետ, որի համաձայն ամպրոպի աստվածը հաղթում է Օձ-վիշապին: Հատկանշական է, որ Թեշուբի անունը և կերպարը ևս, ամենայն հավանականությամբ, հնդեվրոպական են:¹⁴ Ըստ այդմ, Ueliku-ն և Ullikummi-ն կարող են մեկնաբանվել որպես *k- պարունակող ամանցով հնդեվրոպական կազմություններ. Ullikummi-ի վերջավորության համար՝ Izzummi դիցանունը և խոռոհական mmi, սոմի վերջածանցները (հմմտ. ուրարտ. pura = խուռ. purame, purammi «ստորով»):¹⁵

«Վիշապ» քարակոթողների ժամանակագրության խնդրի պարզաբանումը դժվար է՝ հարակից հնագիտական նյութի բացակայության պատճառով: Ինչևէ, նրանցից մեկի վրա ուրարտական արձանագրություն կա, որը մատնանշում է նրանց նախա-ուրարտական ծագումը. հավանական է, որ նրանց գոնե մի մասը շատ ավելի հին է:¹⁶

Հայկական առասպելաբանության մեջ հացահատիկային պաշտամունքի մի վիպական հիշողություն կարելի է համարել Խորենացու տեղեկությունը Հայկյան Շարայի՝ Շիրակի էպոնիմի վերաբերյալ: Նրա մասին է հայոց հնագույն առածը. «Թէ քո Շարայի որկորն է, մեր Շիրակայ ամբարք չեն»: Եղած նյութը հնարավորություն չի տալիս միարժեքորեն համադրելու Կոմադրիի և Շարայի կերպարները, բայց մատնանշում է հացահատիկային պաշտամունքի կենտրոնացումը Շիրակում՝ Հայաստանի հացահատիկի շտեմարանում:

Արդեն Գ.Նախանջյանը, ելնելով անունների մմանությունից, Թեշուբի սրբավայրերի Kum- արմատով անունները համադրել է Շիրակի Կոմադրի քաղաքանվանը, երկարոյ քաղաքիչը մեկնաբանելով «քարանձավային» (այլ արմատից) և որպես գուգահեռ ձևեր իլիլլով Զորայրի, Սուրմայրի, Բագնայր, Ավարայր տեղանունները: Ս.Պետրոսյանը սրանց ավելացնում է նաև Հոռոմայր տեղանունը և որպես փաստարկ

¹¹ Н. Арутюнян, Топонимика Урарту, Ер., 1985, стр. 199-200.

¹² Հնդեվրոպական ամպրոպային առասպելը վերականգնված է Վ. Իվանովի և Վ. Տուրոբովի կողմից. հաշվի առնելով նրա առանցքային դերը առասպելաբանության մեջ, այն նույնիսկ է «հիմնական առասպել», տես հստակապես В. Иванов, В. Топоров, Исследования в области славянских древностей, М., 1974.

¹³ А. Петросян, Отражение индоевропейского корня *wel- в армянской мифологии, Լրարեր հասարակական գիտությունների, հ. 1, Եր., 1987:

¹⁴ Ա.Պ.Ետրոսյան, Ուրարտական գլխավոր աստվածների եռյակը և պետության իշխող վերնախավի ծագման խնդիրը, Պատմա-բանասիրական հանդես, 2, Եր., 2002, էջ 250-253; А. Петросян, Армянский эпос и мифология, Ер., 2002, стр. 53-54.

¹⁵ Արմեն Նշե, որ Ուլլիկումնիի «Կումնին կործանող» մեկնաբանությունն առավել մանրամասն հիմնավորած Վ. Իվանովը, ծանոթանալով Վեդիքանի-Գեղաքունի երկրի վիշապ քարակոթողներին և հարակից հարցերին նվիրված մեր նշված աշխատությանը (А. Петросян. Отражение индоевропейского корня *wel- в армянской мифологии), իր կարծիքում գրեց, որ Ullikummi-ն պետք է որ ստուգաբանորեն կապված լինի Ueliku-ին, իսկ Կումնի քաղաքը կործանելու մոտիվը երկրորդային է, «մոդոլոգիական ստուգաբանության» արդյունք (ինչպես որ հավանական է համարվում է Լարդշի՝ խոսիներենի բառարանում): Խուռ. սոմի ամանցի վերաբերյալ (որն. ի միջի այլոց, Լականորեն չի փոխում բառիմաստը), տես I.M.Diakonoff. Hurrisch und urartüisch. München, 1971, p. 77; М. Хачикян, նշվ. աշխ., էջ 48.

¹⁶ Այս հարցի վերաբերյալ տես Б. Аракелян, Н. Арутюнян, Урартская клинообразная надпись из Гарни, Պատմա-բանասիրական հանդես, 2, Եր., 1966, էջ 291-293:

հիշում, որ Բագնայրը գտնվել է քարայրների մոտ, իսկ ըստ մի լեգենդի, Շիրակավանի շրջակայքի քարանձավներում են եղել Շարայի ամբարները:¹⁷

Հաշվի առնելով ասվածը՝ Կումայրին կարելի է համադրել հենց ենթադրյալ *Kumar-ին: Այդ կապը կարելի է պատկերացնել, օրինակ, այսպես: Կումարբիի նախնական կենտրոնի անունը պետք է լիներ *Կումար, կամ, որ ավելի հավանական է, *Կումար (սեպագրում օ-ն հաղորդվել է ու-ով, իսկ սեպագիր Kumatanni-ն և Kumatani / Qumaha-ն հետագայում հայտնի են, համապատասխանաբար, որպես Կումանա և Կումնագենն): Ko/umar-ին ավելացվել է տեղանուններում հաճախ հանդիպող հնդեվրոպական *yo- ածանցը՝ *Ko/umaryo-, որը հայերենի օրինաչափություններով կտար *Կումայր: Սրան էլ հետագայում հավելվել է հայոց տեղանուններին բնորոշ -ի ածանցը: Եթե այդպես է, ապա Կումայրիի վերջավորությունը կապված չէ *այր* «քարանձավ» բառին. ընդհանրապես, *այր(ի)* վերջավորությամբ տեղանունները կարող են տույրեր ծագում ունենալ, իսկ Շարայի քարանձավների լեգենդը, եթե իրոք առնչվում է Կումայրիի *այրի* բաղադրիչին, կարող է «ժողովրդական ստուգաբանության» արդյունք լինել: *Kumar-ի ստուգաբանական կապը Թեշուրի սրբավայրեր Kumat-ի և Kumatanni-ի հետ հավանական է, բայց ոչ պարտադիր: Հիշենք, որ Ույիկլումմիի անունն էլ, ամենայն հավանականությամբ, կապված չէ դրանց հետ: Անունների նմանությունը կարող էր պարաբոս հող ստեղծել այդ կերպարների և տեղանունների երկրորդային, «ժողովրդական ստուգաբանության» հիման վրա ստեղծված կապերի համար:

4. Կեղծ Պլուտարքոսի ելիշատակած մի առասպելի համաձայն (De Fluviiis, XXIII, 5)՝ Միթրաս աստվածը բեղմնավորում է ժայռը, որը ծնում է Դիորփոս անունով մի որդի: Վերջինս գտնվում է պատեյազմի աստված Արեսի հետ մենամարտում և վերածվում լեռան՝ Արաքս գետի մոտ: Ակնհայտ է, որ այստեղ Միթրասը համապատասխանում է Կումարբիին. Դիորփոսը՝ Ույիկլումմիին, իսկ Արեսը՝ Թեշուրին:¹⁸ Դիորփոսի լեռը, հավանաբար, Մասիսն է: Այն, ըստ ազգածին ավանդության, կոչվել է Արամայիսի որդի՝ Ամասիայի անունով, իսկ ըստ «Վիպասանքի»՝ եղել վիշապագուների բնակավայր, ուր և շղթայվել է Արտավազդը: Այստեղ մենք գործ ունենք առասպելի հետագա ձևափոխությունների հետ: Հատկանշական է, որ Մասիսի մեջձակա Արաքսի հովիտը հայոց մեջ կոչվել է «Արայի դաշտ», իսկ Արան անվանաբանորեն հիշեցնում է Արեսին. Շառան էլ Ամասիայի պես Արամայիսի գրգիլն է: Այսինքն՝ խոռոհական առասպելներին համադրելի այս լեգենդները կապվել են Արարատյան դաշտում և մերձակայքում տեղայնացած ազգածին ավանդության որոշակի հերոսների հետ:¹⁹

5. Այսպիսով, հավանական է, որ Ույիկլումմիի, Թեշուրի և Կումարբիի առասպելների հնագույն տեղայնացումներից մեկը եղել է Արևելյան Հայաստանում՝ Գեղամալիձր, Արարատյան դաշտը և Շիրակն ընդգրկող տարածքներում, որտեղ Շիրակն իր Կումայրի քաղաքով եղել է Կումայրբիի կենտրոնը: Այդ առասպելները թեև հայտնի են խոռոհական դիցաբանությունից, բայց ծագումով, ամենայն հավանականությամբ,

¹⁷ Г. К а п а н ц я н, Историко-лингвистические работы, Т. I, Ер., 1956, стр. 50-51; Ս Պետրոսյան. «Շիրակյ ամբարը»-ի շուրջ. Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 1982, 3 (Կումայրիի ստուգաբանության վերաբերյալ՝ էջ 77-78): Հաշվի առնելով ասվածը անհավանական է քվում Կումայրիի կապը կիմմերների ցեղանվան հետ (Գ. Ջահուկյան. Հայոց լեզվի պատմություն. Նախագրային ժամանակաշրջան. եր., 1987, էջ 495), որը միայն անունների մասնակի նմանության հիման վրա արված մի ենթադրություն է:

¹⁸ Միթրասի և Ույիկլումմիի առասպելների համապատասխանության վերաբերյալ տես G. Widengren, The Mithraic Mysteries in the Greco-Roman World with Special Regard to Their Iranian Background, La Persia e il Mondo Greco-Romano. Accademia Nazionale dei Lincei. Anno 363, 1966, Quaderno 76, p. 444; Միերի և Արտավազդի կողկասյան ազգակիցների՝ քարից ծնվող հերոսների, Միթրասի և Ույիկլումմիի կապերի վերաբերյալ՝ В. Ардзинба, Нартский сюжет рождения героя из камня. Древняя Анатолия, М., 1985, стр. 157-158:

¹⁹ Պետր է նկատել, որ համապատասխանությունները միարժեք չեն: Միթրասը Միիր-Միերի արխանի անվանաձևն է, բայց էպոսում Միերն ինքը պիտի վերածնվի ժայռից. Արեսի անունը համահունչ է Արային, որն ինքը Միերի տիպի մի մեղմող և հաղմող կերպար է: Բայց և այնպես, հնարավոր է համադրել Մասիսի հետ կապված կերպարները՝ Արտավազդ, Ամասիա, Դիորփոս: Արտավազդի կերպարի՝ Դիորփոսից ծագման հնարավորության վերաբերյալ տես Ա. Սատիկյան, Արա Գեղեցիկ, Վիեննա, 1930, էջ 301:

հնդեվրոպական են: Մեկ այլ համանման կենտրոն ի հայտ է գալիս Հայկական լեռնաշխարհի հյուսիս-արևմուտքում: Խեթական աղբյուրներում այդտեղ հիշվում է Kummaha քաղաքը, նշանավոր իր ամպրոպի աստծու պաշտամունքով, ներառված Խեթական տերության պետական պաշտամունքի համակարգում: Այն համապատասխանեցնում են հայոց Կամախին, որտեղ և Անի ամրոցն էր, Արամագղի գլխավոր սրբատեղին:²⁰ Արամագղը հայտնի էր որպես «հայր դիցն ամենայնի» (Ագաթանգեղոս § 785) և «ամպրոպային» (Խորենացի Բ.ձգ), այսինքն, իր կերպարում համատեղում էր Կումարբիի և Թեշուրի հատկանիշները: Կամախ (< Kummaha) և Անի պաշտամունքային տեղանունների զույգը համապատասխանում է Շիրակի Կումայրիին և Անիին: Ըստ այդմ, Կումարբիի և Թեշուրի առասպելները պիտի տեղայնացված լինեին ոչ միայն Հայկական լեռնաշխարհի ծայր հարավում ե հարավ-արևմուտքում, այլ նաև հյուսիսում և հյուսիս-արևմուտքում. հյուսիսային կենտրոնները հավանաբար ավելի հին են, քան հայավայինները:

КУМАЙРИ В КОНТЕКСТЕ ДРЕВНИХ МИФОВ АРМЯНСКОГО НАГОРЬЯ

Резюме

А. Петросян

Кумайри был хурритским богом зерна, отцом бога грозы Теишцува и его противника Улликуми. Его имя интерпретируется как название города “Кумар” в форме родительного падежа. В исторические времена культы хурритских богов были концентрированы в Северной Месопотамии и Сирии, но с древности они должны были быть локализованы на Армянском нагорье, вероятной родине хурритов (Ф. Хааз). В древнеармянской мифологии культ зерна был известен в Шираке, житнице Армении, эпоним которого Шара, по данным Хоренаци, может считаться божеством зерна. Название города Кумайри (ныне Гюмри) в Шираке может быть интерпретировано как суффиксированная форма древнего *Кумара. Мифы, сопоставляемые с хурритским циклом о Кумарви и его сыновьях, известны также из соседних провинций Армении — Арагатской долины и Гегаркуника.

²⁰ Այս հարցերի շուրջ տես Ա. Բոսյան, *Անի-Կամախը խեթական դարաշրջանում*, Պատմա-բանասիրական հանդես, 3, Եր., 2002, էջ 225-226, 239: